

Ağustos 1929 Sene 3

No 12-36

HUKUKİ BİLGİLER MECMUASI

Her ayın on beşinde neşrolunur

Yukardaki misali alalım: ... Beyin varidatı safiyesi ayda 100 lira olduğunu farz edelim. Şu halde $\frac{100}{4} = 23$ lira haddi azami karı nafakası. bunda nisfı çocuk için haddi azami nafaka 12,5 olur ki hepsi birden 37 lira 50 kuruş haddi azami nafaka için kâhim hakkı takdirini istimal eder. Birde Tahkikatın üçüncüsünü teşkil eden ve kanunî bir mecburiyete iktiran etmeyen bigaraz ehli vukuf namile meameleye yabancı hariçten iki kişinin rey ve mütaleası alırmak meselesi insanı düşündürüyor.

Bu hakimin veya heyeti kâkimenin 1 ve 2 numaralı fıkralarda gösterilen tahkikat neticesinde hasıl ettiği kanaete, tecrübe ve dirayetine ve vâfi salahiyetine karşı bir tecavüz sayılmaz mı?.. Bu bapta ehli kibrenin rey ve mütaleası alınmadan verilen kararlar muta olmaz mı?.. Nakzi mucip esbaptan mıdır?.. Zannetmem. Şu halde takdiri nafaka hakkında 1 ve 2 nümerolarda gösterilen tahkikatın, sür'at ve selâmeti muamele namına kılafetine kail olduğumu arzeylerim. Bahusus ki beyhude zaman ziyâna da mahal vızılmemiş olur.

A. Adil

Ticaret kanunu

Mümtaz reyli hisse

Yazan : N. Z.

Anonim bir şirkette adedi rey itibarile iki nevi münkasem hisse senedatından bir nevi diğerine nazaran az çok daha ziyade hakkı reye sahip olursa bu hisseye mümtaz reyli hisse (Action à vote privilégié ou à vote plural) namı verilmektedir. Billarz beher hisse on lirayı temsil etmek üzere [100,000] hisse ve bir milyon lira sermaye ile müteşekkil bir şirkette hisseler iki kısma ayrılmıştır. [70,000] hisseden müteşekkil birinci kısmın adı hisse (Action ordinaire), [30,000] hisseden

müteşekkil ikinci kısmın adı mümtaz reyli hissedir. Beher hisse için adı hisselerin sahipleri de on lira, mümtaz reyli hisselerin sahipleri de on lira tesviye etmişlerdir. Şirkete vaz ettikleri sermaye itibarile birinci kısım hissedarlarla ikinci kısım hissedarlar arasında hiç bir fark yoktur. Fakat hey'eti umumiye içtima ittigi zamanlar şirket nizamnamei esasisi mucibince adı hisselerden beheri mesela ancak bir reyi temsil ittigi halde mümtaz reyli hisselerden her biri bilfarz on reye sahip olur. Binnetice şirketin işlerini idare hususundaki hakimiyet itibarile ikinci nevi hissedarlarda elbette bir tefevvuk ve imtiyaz vardır. İşte bu imtiyaz dolayısıledir ki bu nevi hisseler mümtaz reyli hisse denilmektedir.

Mümtaz reyli hisseleri de şamil olmak üzere bizde müteşekkil bir Anonim şirket sahip mekalece malûm değildir. Fakat böyle bir şirketin teşekkülüne hiç bir manîi kanunî olmadıktan başka bilâkis müsait ahkâm da mevcuttur. Ticaret kanunumuzun hisse senedatına ait kısmı mahsusundaki en son madde aynen şu şekildedir: “Şirket mukavelesine bazı nevi hisse sahiplerinin menfaatine olarak temettüatın ve ya mevcuti şirketin taksimine ve hususatı saireye müteallik bir takım hukuku mahsusa derc olunabilir.”. Mevzuu bahsımız olan müsait ahkâm metni kanunun muhtevi olduğu “hususatı saireye müteallik bir takım hukuku mahsusa” fıkrası içinde sarahaten mündemiçdir.

Mümtaz reyli hisselerle Anonim şirket teşkili ve yahut zaten müesses ve mevcut bir Anonim şirketin mümtaz reyli hisse ihracı, memaliki ecnebiyede son zamanlarda pek ziyade revaç bulmuş ve günden güne de revaç bulmaktadır. bu kabil şirketlerin tezayüdü iktisadiyat sahasında her gün biraz daha fazla tebarüz etmekte bulunan temerküz hadisesinin başka bir şekli tezahürü olarak tetelekki edilmektedir. Avrupada ve bilhassa Fransa da halen davası görülen mühim ve mufassal mesaili iktisadiyeden birini de bu mümtaz reyli hisseler mes'alesi teşkil etmektedir.

Mümtaz reyli hisseler başka memleketlerde ne şekiller verildiğini bilmiyoruz. Fakat Fransada şirketler ikiye taksim ittikleri hisselerine bazen A "Action," ve B "Action," serilerini vererek adi hisselerle mümtaz reyli hisseleri yekdiğerinden tefrik etmektedirler. Ancak her şirkette A serisi mutlaka adi, B serisi mutlaka mümtaz reyli hisse demek değildir. Mümtaz hisseye gâh A ve gâh B serisi verilmektedir. Bu hususta mutlak bir kaide yoktur. Bazende şirketler adi hisseler "Ordinaire," den "O," harfini, mümtaz reyli hisseler "Privilègié," den "P," harfini tatbik etmektedirler. Reyli hisse Manasındaki "Action de vote," tabirinden me'huz olmak üzere "V," harfinin istimal edildiğinde vardır.

Mümtaz reyli hisseler ne yolda imtiyaz verilir? Bu hususta tahdit edilemeyecek kadar muhtelif suretler vardır:

Bazı şirketlerde bilfarz bir reye sahip olmak için adi hisseden on taneye malik olmak lâzım geldiği halde mümtaz reyli hisselerden bir tanesine malikiyet kâfidir.

Bazı şirketlerde bilfarz bir adi hisse bir reyi temsil ettiği halde mümtaz reyli bir hisse beş, on, on beş, yirmi, hatta yirmi beş reye malik olur.

Bazı şirketlerde rey sahibi olabilmek için bilfarz adi hisselerden yirmi tane istedikleri halde mümtaz reyli hisselerden beş dane isterler.

Şirket muhtelif kıymeti itibariyede hisseler çıkarır. Fakat her hisseye aynı hakkı rey verilir. Ve yahut çıkarılan yeni hisseler (yani mümtaz reyli hisseler) bedelleri tamamen tesviye edilmedende rey sahibi olur ilah....

* *

Hiç şüphesiz ki mesele bir şekil meselesi olmaktan uzaktır. Bu imtiyazattan şirket umuruna tasarruf ve hakimiyet hususunda ehemiyetli bir takım netayici fi'liye tevellüt ediyor. Bu mesele ile meşgul muharrirlerden birinin tasvir ettiği bir kaç vaziyeti tetkik edelim:

Diyelim ki bir şirkette adi hisseden on danesine malik bir hissedarın

ancak bir rey'i olduğu halde mümtaz reyli bir hisseye sahip bir hissedarın altı rey'i vardır. Demek ki mümtaz reyli bir hissenin rey'i, adi hisselerden altmışının reyile müsavi dir. Binaenaleyh bir hissedar yedindeki [3,000] mümtaz reyli hisse [180,000] adi hisseye muadil oluyor.

Bir Holden trost tasavvur ediniz. Bu ana şirket mümtaz reyli hisselerle bir ekalliyetin elindedir. Ana şirketin mümtaz reyli hisseler ihracı suretile bir takım yavru şirketler teşkil etmiş olduğunu da göz önüne getiriniz. Elindeki pek cüz'i bir sermaye ile bu ana şirket azim sermayelerden müteşekkil yavru şirketlere hâkim olur.

Dahası var: Bir şirket bu sene sermayesine ilâveten [100,000] liralık mümtaz reyli hisse çıkarıyor. Gelecek sene bu sermayeye lüzüm olmadığı vesilesile mümtaz reyli hisselerin bedelini tesviye ediyor ve hamillerine de - Anonim şirketlerde mutat olduğu veçhile - hey'eti umûmiyeye iştirak hakkına malik intifa hisseleri veriyor. Netice: Şirkette beş para sermayesi olmayan kimseler bu şirketin idaresinde hâkimi mutlak mevkiinde bulunuyorlar.

Mümtaz reyli hissenin kıymeti iktisadiyesi nedir? Bu hususta reyler ve hükümler çok tehalûf ediyor. bu nevzuhur hissenin taraftarları kadar aleyhdarları da vardır. İki tarafı da dinleyelim: Taraftarları diyorlar ki:

1 — Mümtaz reyli hisse ile millî şirketlerin ecnebi ellere geçmemesi temin olunur. Her nerede olursa olsun sermaye cıva gibi seyyaldır. Nerede kâr ve menfaat görürse oraya akar. Binaenaleyh millî şirketlerde, alelhusus müdafaai milliye ile alâkadar senayi şirketlerinde mümtaz reyli hisselerle ekseriyet millî şuur ile müteharrik ellerde toplanmazsa bu şirketlerin hisseleri peyderpey ecanibe intikal etmesi ihtimali daimia mevcuttur.

2 — Mümtaz reyli hisseler, senayi inkişafına hadim usul ve kavaidi asriyeden bir şey anlamayan küçük hissedarları bertaraf etmek suretile büyük hissedarların elinde temerküzü mümkün kılar: ve temerküzün bütün

fevaidini temin eder. Asrımız “Rationalis ation” asrıdır. Masarifi umu-miyyeyi tenkis, mahsulât ve mamulâtı muayyen enmuziçlerle irca, taksimi âmalin ye ihtisasın bütün fevaidini iktitaf için vahdeti idareyi temine lüzum vardır. bu vahdeti idareyi temin edecek en mühim anasırdan birini hiç şüphesiz mümtaz reyli hisse teşkil eder.

3 — Mümtaz reyli hisse, sermayenin kuru ve camit kıymeti yerine şahsın ve şahsiyetin hakikî ve zişûur kıymetini ikâme eder.

Aleyhdarlara gelince, bunlar da diyorlar ki:

— Milli sanayi, müdafaai milliyye, temerküz ve ihtisas, şahsın kıy-meti Bunların hepsi lâftır. Mes’ele tab’i beşerde mevkii iktidara, mevkii iktidarın temin ettiği maddî ve manevî kuvvet ve menfaate karşı mevcut olan hırs ve meclubiyetten başka bir şey değildir. Mümtaz reyli hisse fenadır. Çünkü:

1 — Bu hisse adi hisseyi hükümden ıskat ediyor ve aynı eşhasın şahsiyetlerinden silkinüp kurtulamayan meclisi idarelerin her türlü mürakabeden Azade hakimiyyetlerine kapı açıyor.

2 — Zayıf bir sermayeden başka ortaya bir şey koymamış olan, la yenzil meclisi idarelerin elinde hakimiyetin temerküzü binnetice su u idarenin her türlü eşkalini terviç ve irae’ye müsaittir.

3 — Mümtaz reyli hisse usulünde “idare” ile “mürakebe” birbirine karışıyor. Rey itibarile hisselerin ekseriyetini elinde tutan meclisi idare, daha doğrusu bu meclisi idareyi tutan ve sermaye itibarile akalliyeti teşkil eden hissedarlar sene nihayetinde bilançoyu tastik ederken kendi kendilerini ibra ediyorlar, demektir. bu ise esasatı hukukiyeye münafidir. Ve daha doğrusu hakkın sui istimalidir ki kanun bunu himaye edemez ve etmemelidir.

Aleyhtarların fikrine göre eğer maksat mevkii iktidarı ve şirkette hakimiyeti elde tutmaksa açık hareket etmelidir. Alâkadarlar ve diğer hissedarlardan vazıyyeti açık görmelidir. Komandit ve limitet şirketler usulleri temini maksada elbette kâfidir.

Meclisi idareleri vücuide getiren anasır da nihayetünnihaye insanlar - dan müteşekkildir. Zafı beşer zemin ve zamanı müsaid bulmuş ta nerede hakkın sui istimaline doğru yürümemiş! bu noktai nazardan hareket eden meyanecu bir sistemle hem mümtaz reyli hissenin fevaidi iktisadiyesi mahfuz tutulmak ve hem bir takım sui istimalâta mahal bırakılmamak isteniliyor. Bu hususta ileriye sürülen tetbir takyit usulüdür. Takyit için de iki esas gösteriyorlar: biri bir haddi azam tayinile adedi reyin tahdidi, diğeri de hisselerin nama muharrer olmasıdır. Bu tedbirler maksadı temin edecek midir? orasını tatbikat gösterecektir.

N. Z

Tashih:

Geçen nüshamızda münderiç "Hisse senedatı" mekalesinde vukua gelen bazı tertip sehivleri berveçhi âti tashih olunur:

1385 inci sahifenin 7 inci satırındaki "500" rakkamı "5000" olacaktır. 1386 inci sahifenin 16 inci satırındaki "Binanın" kelimesi "Limanın" olacaktır. Aynı sahifenin 19 ıncı satırı "temamen" kelimesinden sonra şöyle olacaktır: "Bedeli tediye edilmiş olmak ve şirketin....." 1390 inci sahifenin 13 üncü satırındaki Fransızca [Action Ordinaire] tabiri, müteakip satırdaki "âdi hissenin" tabiri yanında ahzı mevki edecektir. 18 inci satırdaki "tahsildar" kelimesi tahviller okunmalıdır.